

הדלתות הפתוחות במונגוליה

יולי-אוגוסט 2010

יומן מסע מאת אפרת נקש ©

חלק ראשון – לקראת הנסיעה

תוכן החלק הראשון

2	נוודות בתנאי קיצון.....
2	הנער שאיחד אומה שלמה.....
4	מונגוליה בסרטים.....
5	פגישות עם חברי הקבוצה של אילן.....
7	האם ישראלים צריכים ויזה למונגוליה?.....
8	ציוד מיוחד שלקחת'.....
8	מיתרים של אהבה.....
8	הדרך למונגוליה.....

חלק שני – [במרחבי האינסוף](#)

חלק שלישי – [על הרים ובין אגמים](#)

נספח – [ארגון טיולים, מקומות אירוח, עלויות ומסלולים](#)

טיול במונגוליה הוא חוויה אנושית נוגעת, מפגש עם נוודים בנוף פתוח ואינסופי, שמים כחולים וסוסים דוהרים.

מאז שדדי חזר ממסע במונגוליה עם אילן אביב לפני שלוש שנים, כשהוא מלא ברשמים והמליץ לי להצטרף לקבוצה מאורגנת, אני מגלגלת את הרעיון להגיע לשם בעצמי. זכרתי את סיפוריה המלהיבים של קטי, המדריכה טיולים במונגוליה, במהלך מסענו באנטארקטיקה. צפו בי הרגשות והמראות הדרמטיים של טיבט, שכנתה הדרום-מערבית של מונגוליה. נמשכתי להכיר את חיי הרועים הנוודים, החיים בתנאים פיזיים קשים, בסגנון מסורתי בודהיסטי טיבטי. עיינתי באתר של אילן אביב [לחלום רחוק](#) העשיר בתוכן, והתרשמתי מאישיות של אילן ורגישותו למונגולים. כתבתי לאילן והוא הגיב בחום רב ובהתרגשות.

אילן תכנן טיול של 16 יום, בתאריכים 4-20 באוגוסט 2010. חשבתי שאם אני כבר נוסעת עד למונגוליה, אני מעדיפה לשהות בה יותר זמן. פסטיבל הנאדאם ([Naadam](#)) משך אותי (הפסטיבלים הצבעוניים של פפואה גינאה החדשה היו עדיין טריים בזכרוני), ומצאתי שהוא מתקיים מדי שנה בין ה-11 ל-13 ביולי ברחבי מונגוליה. החלטתי להגיע למונגוליה בתחילת יולי.

באחת מפגישותי אצל אילן פגשתי את יואב ויוסי, שתכננו לנסוע יחדיו למונגוליה. הצטרפתי אליהם, וגם שלומי.

התוכנית היתה להגיע לבירה אולאנבאטר ([Ulaanbaatar](#)) ב-4 ביולי 2010, שם לפגוש את יואב, יוסי ושלומי. יחד נסענו מערבה לטרק בפארק "שמונת האגמים", וקינחנו במעיינות החמים של צֶנְחֶר ([Tsenkher](#)). המשכנו לעיר השדה צֶצְרֶלֶג ([Tsetserleg](#)), שם השתתפנו בפסטיבל הנאדאם, ולאחר מכן חזרנו לחרחורין (או בשמה העתיק [Karakorum](#)), וממנה התגלגלנו צפונה עד לאגם חופסגול ([Khövsgöl Nuur](#)). משם יצאנו ברכיבה על סוסים לצפון מונגוליה, לבקר את אנשי הצאטאן ([Tsaatan](#)).

אל אילן ושאר חברי קבוצתו הצטרפתי בדרחאן ([Darkhan](#)) ב-8 באוגוסט 2010, ואיתם המשכתי עד לאגם חופסגול בנתיב שונה, וקינחנו בשמורת טְרֶלְז' ([Terelj](#)).

נוודות בתנאי קיצון

מונגוליה, הרפובליקה ענק במרכז אסיה, נושקת לרוסיה בצפון וסין בדרום. אוכלוסייתה מונה 2.7 מיליון תושבים, על פני כ-1.5 מיליון קילומטרים רבועים. כמחצית מאוכלוסייתה של מונגוליה גרה בערים (1.2 מיליון בעיר הבירה), והשאר נותרו נוודים. הנוודים גרים באוהלים הנקראים במונגולית ג'ר (Ger), מגדלים צאן, יאקים, איילים וגמלים דו-דבשתיים ([Bactrian camel](#)), ונהגים לרכוב על סוסים. את הטכנולוגיה הם מאמצים לאט לאט בחייהם. הדבר מתבטא בעיקר בשימוש באפנועים, בטלויזיה ובטלפונים ניידים.

מונגוליה משתרעת על פני רמה הררית עצומה, בגובה ממוצע של 1,580 מטרים מעל פני הים, ומוקפת בהרים גבוהים. ריחוקה מימים, ההרים החוסמים את זרימת האוויר החם והלח מהאוקיינוסים, וגובהה, גורמים לאקלים יבש.

מונגוליה היא ארץ של שמים כחולים, עננים ושמש, השוכנת בין הגבול הדרומי של קרחוני העד של סיביר, והגבולות הצפוניים של מדבר גובי. הטופוגרפיה של מונגוליה היא ערבות עשב ירוק, מזונם של הבהמות. במערבה מתנשאים הרי אלטאי נורו המונגוליים (Mongol Altai Nuruu), המושלגים תמיד. במונגוליה יש מספר רב של אגמים ובהם מים מלוחים או מתוקים, שהגדול מביניהם הוא אגם חופסגול, המכיל כ-2% מהמים המתוקים בעולם.

מדבר גובי מהווה שליש משטח המדינה, ובמישוריו רועים גמלים דו-דבשתיים. מונגוליה מתגאה אמנם ב-260 ימי שמש בשנה, אבל מזג האוויר בה נוטה לקיצוניות: במדבר בקיץ הטמפרטורות מגיעות ל-40 מעלות, ובחורף 2010 הטמפרטורות ירדו ל-50 מעלות מתחת לאפס.

הנער שאיחד אומה שלמה

מונגוליה היא ארצו של ג'ינגיס חאן ([Genghis Khan](#), מבוטא במונגולית צ'ינגיס, Chinggis) שחי במאות ה-12-13. עד סוף המאה ה-12 כלל העם המונגולי שבטים יריבים שהיו קשורים בינם לבין עצמם באופן רופף בלבד. כשהיה בן 20, הצליח תמוג'ין (Temüjin) לאחד את רוב השבטים המונגוליים. בשנת 1189 הוענק לו תואר הכבוד ג'ינגיס חאן, שפירושו "השליט הכלל-עולמי". הרשימה אותי היכולת שלו להקים אומה משבטים נבדלים תרבותית ופיזית, לקבל את הדתות השונות, ולייצר ספר חוקים שמחזיק מעמד עד היום (נקרא יאסה, [Yassa](#)).

בעיני המונגולים ג'ינגיס חאן מייצג כוח, אחדות, חוק וסדר, והם מעריצים אותו עד היום. לעומת זאת, בעיני תושבי אירופה מסמל ג'ינגיס חאן בעיקר אלימות. ילדותו הושפעה מהחשיפה לאכזריות שהייתה נהוגה בסביבת המחייה שלו, ששיאה במוותו של אביו, אשר הרעל ע"י בני שבט יריב, ומת.

ג'ינגיס חאן ייסד בירה בחארחורין של ימינו, ושילח את חיל הפרשים החשוב שלו – שהתבסס על סוסי הטאחי (Takhi) המפוארים של מונגוליה – נגד רוסיה וסין. בעת מותו ב-1227 כבר השתרעה האימפריה המונגולית מבייג'ינג ועד הים הכספי. נכדו, קובלאי חאן (בערך 1216-1294), השלים את כיבוש סין, כשהוא שם קץ לשלטונה של שושלת סונג (1279-960) והפך לקיסר בשושלת יואן הסינית (-1271/1368). היה זה תור הזהב של המונגולים: האימפריה, שהיתה הגדולה ביותר בתולדות האנושות, שלטה על כל השטח בין קוריאה להונגריה ועד וייטנאם בדרום.

כשהאימפריה נפלה היא הפכה חלק מסיין, והופרדה לשני מחוזות: מונגוליה החיצונה ומונגוליה התיכונה ([Inner Mongolia](#)). בשנת 1911 הכריזה מונגוליה החיצונה על עצמאותה בסיוע רוסי. בשנת 1919, לאחר מהפכת אוקטובר באימפריה הרוסית, הסינים כבשו את מונגוליה החיצונה, אולם הם גורשו משם עד 1921. בשנה זו הכריזה מונגוליה החיצונה שוב על עצמאות מסיין, וב-1924 הוקמה הרפובליקה העממית של מונגוליה בסיוע הממשל הסובייטי, והחלה הפלישה של הרוסים הקומוניסטים למונגוליה. ב-1990 הכריזו הסובייטים כי כוחותיהם הצבאיים ייסוגו ממונגוליה עד 1992 ובשנה זו נקבעה חוקה למונגוליה, בה נקבעה שיטת בחירות דמוקרטית ורב-מפלגתית.

אני ביקרתי במונגוליה החיצונה, היא רפובליקת מונגוליה העצמאית, לעומת מונגוליה התיכונה שהיא מחוז אוטונומי ברפובליקה העממית של סין.

בודהיזם טיבטי במונגוליה

המונגולים היו שמאנים שהאמינו ברוחות הטבע ([Shamanism](#)), דת המבוססת על דמותו של רופא אליל המכניס עצמו למצב טראנס באופן טקסי בניסיון לתקשר עם עולם הרוחות). בתקופת שלטונם בסין במאות השלוש-עשרה והארבע-עשרה החזיקו המונגולים גם באמונה הבודהיסטית, אך נטשו אותה לאחר מכן. בשנת 1578 הכניס אלטאן חאן ([Altan Khan](#)), מצאצאיו של ג'ינגיס חאן, את הבודהיזם הטיבטי למונגוליה כדי לאחד את העם. המאנצ'ורים ([Manchu](#)) הסינים [עודדו את הבודהיזם הטיבטי במונגוליה](#) כדי לחזק את שליטתם במונגולים. המונגולים לא זנחו את האמונות השמאניות, אלא שילבו אותן בבודהיזם הטיבטי.

הקשרים בין מונגוליה לבין טיבט עמוקים ועתיקים. כל מונגולי אדוק שואף להגיע פעם אחת בחייו לעיר הקדושה להסה (Lhasa) שבטיבט, ואילו הטיבטים הסתמכו בעבר על שבטים מונגוליים שונים לביסוס כוחם. הדלאי למה הרביעי היה מונגולי. כאשר הבריטים פלשו לטיבט ב-1903, הדלאי למה נמלט למונגוליה למען בטחונו, ונשאר בה כמה שנים.

הקשרים בין מונגוליה לבין טיבט עמוקים ועתיקים. כל מונגולי אדוק שואף להגיע פעם אחת בחייו לעיר הקדושה להסה (Lhasa) שבטיבט, ואילו הטיבטים הסתמכו בעבר על שבטים מונגוליים שונים לביסוס כוחם. אני ביקרתי במונגוליה החיצונה, היא רפובליקת מונגוליה העצמאית, לעומת מונגוליה התיכונה שהיא מחוז אוטונומי ברפובליקה העממית של סין.

עם פלישת הרוסים הקומוניסטים בשנת 1924, דוכאו המאמינים, יותר מ-30,000 נזירים בודהיסטים הוצאו להורג, ו-70,000 נוספים הוגלו או נאסרו. במהלך שבעה עשורים הבודהיזם כמעט שורש. ב-1990 הוחזר חופש הדת למונגוליה, ומאז זוכה הבודהיזם (ודתות אחרות) לתחייה ולהתחדשות. כל המנזרים והמקדשים במונגוליה נושאים שמות טיבטיים. כיום יותר מ-140 מנזרים בודהיסטים הוקמו מחדש. מאז, באוירה של חופש הדת, חדרו למונגוליה גם הנצרות והאיסלאם (בעיקר ע"י המיעוט הקזחי).

למנהיג הבודהיזם הטיבטי במונגוליה קוראים [Jebtsundamba Khutugtu](#), והוא הלמה (Lama) בדרגה הגבוהה ביותר במונגוליה. עם מותו של ה- Jebtsundamba השמיני בשנת 1924, אסר הממשל הקומוניסטי הופעה של גילגול חדש, כדי להבטיח את שליטתו בבודהיזם המונגולי.

ה- Jebsundamba התשיעי נולד בשנת 1932 וזוהו כגלגול התשיעי של ה- Jebsundamba כשהיה בן ארבע. מכיוון שהלמות במונגוליה לא יכלו להכריז על גלגולו של ה- Jebsundamba, הכריז ה- Reting Rinpoche, שהיה המושל הטיבטי בתקופה שבין מותו של הדלאי למה ה-13 וגיליו של הדלאי למה ה-14, על ה- Jebsundamba התשיעי כמנהיג הרוחני החדש של הבודהיזם המונגולי.

זהותו של ה- Jebsundamba התשיעי נשמרה בסוד מפני הבריונים של סטאלין, והוא חי כנזיר פשוט. הוא נמלט מטיבט להודו בשנת 1959, יחד עם הדלאי למה. בשנת 1990 גילה הדלאי למה את זהותו, ולאחר מכן הוא עבר לדהרמסלה. בשנת 1999, בהיותו בן 67, הלמה הפתיע כאשר הופיע באולאנבאטר והגיש בקשה לווזת תיירים. הוא הוקף בקהל מעריץ בכל מקום אליו הגיע (זה היה ביקורו הראשון והיחיד במונגוליה), אולם הופעל עליו לחץ לעזוב אחרי שוויזת התיירים שלו פקעה, ולבסוף הוא חזר לדהרמסלה. הדלאי למה מינה את ה- Jebsundamba התשיעי כנציג מסורת יונאן בבודהיזם הטיבטי.

מונגוליה בסרטים

התרגשתי בסרט **דמעות של גמל** (The Story of the Weeping Camel). העלילה מספרת על משפחת נוודים המובילה עדר גמלים דו-דבשתיים לאורך מדבר גובי שבדרום מונגוליה. במהלך המסע אחת הנאקות החומות יולדת, בלידה קשה, בכר קטן בצבע לבן. למרות מאמצי המשפחה, האם לא מוכנה לקבל את ולדה, ומונעת ממנו את חיבתה וטיפול האימהי, ואת החלב שלה. שניים מילדי המשפחה יוצאים למסע אל תוך המדבר, ומזמינים כנר אשר עורך טקס מוזיקלי שמפשיר את ליבה של הנאקה.

הסרט חושף את נופיו של מדבר גובי, האנשים ותרבותם. הסרט מתמקד באורח החיים של המשפחה, ונכנס לתוך הגר המשפחתי. דרך הסיפור מוצג המרקם העדין של מערכת היחסים בין הורים וילדים, הבישול והכנסת אורחים. הסרט רגוע, זורם, ולא ממחר לשום מקום. חוויה קסומה. ניתן לצפות **בקטעים מהסרט ב-YouTube**.

המשכתי עם אותה יוצרת להכיר את אורח החיים של משפחת נוודים בנופים ההרריים של מערב מונגוליה, בסרט מערת הלב הצהוב (**The Cave of the Yellow Dog**). העלילה מספרת על ילדה מונגולית המוצאת כלב נטוש ומאמצת אותו. אביה אוסר עליה להחזיק בכלב, אך היא לא שומעת בקולו, וממשיכה לשחק עם הכלב, לצאת עימו למרעה, ולדאוג לו. בהמשך הכלב מוכיח את נחיצותו למשפחה, ומצטרף אליה. אהבה, דאגה ונאמנות. ניתן לצפות **בקטעים מהסרט ב-YouTube**.

מאד התרגשתי בסרט אורגה - מקום לאוהבים (**Urga - Close to Eden**). האורגה הוא הפלצור המונגולי, העשוי לולאה מחבל קשורה למוט עץ גמיש שאורכו כמה מטרים, ומסמל אהבה ופוריות במונגוליה. העלילה מספרת על רועה מונגולי החי בסין עם אשתו, אמו, ושלושת ילדיהם. גומבו, הרועה, רוצה לקיים יחסי מין עם אשתו, המתנגדת, מחשש שתכנס להריון רביעי, בניגוד לחוק הסיני. במקביל מגיע לאוהלו נהג משאית רוסי. למרות הפערים בשפה, הם מבינים האחד את השני. גומבו נוסע עם האורח הרוסי לעיר כדי לקנות קונדומים, אולם מכיוון שבחנות יש רק נשים הוא מתבייש לבקש קונדום, ורוכש טלויזיה, אופניים ועוד חפצים. בסוף הסרט ניתן לשמוע את קולו של התינוק הרביעי. כל כך אהבתי את הקצב האיטי, את הנופים הפראיים, ואת פשטות החיים. ניתן לצפות **בקטעים מהסרט ב-YouTube**.

לא הספקתי לראות את הסרט החדש של היוצרת של שני הסרטים שלעיל, שני הסוסים של ג'ינגיס חאן (**The Two Horses Of Genghis Khan**), שלא יצא בגרסת DVD לפני יציאתי למונגוליה. ניתן לצפות **בקטעים מהסרט ב-YouTube**.

בהמלצתה של נטע צפיתי בסרט **טולפן** (Tulapn). העלילה מספרת על אסא שהשתחרר משירות בצוי והגיע לערבות של דרום קזחסטן. הסבירו לו שכדי להיות רועה בערבה הוא צריך אישה שתעסוק במלאכות הבית, וזה מה שאסא מנסה להשיג. רק כלה פוטנציאלית אחת חיה בסביבה הקרובה ואסא מגיע לבית הוריה כדי לבקש את ידה. טולפן, הכלה המיועדת, מסרבת בתואנה שיש לאסא אוזניים בולטות מדי. אסא ממשיך לחלום, ונשאר לעזור במשק החי של אחותו ומשפחתה הנוודת.

הסצינות שמתעדות סופות חול במדבר והמלטות של כבשים מעוררות השתאות והתרגשות גדולה מול יופי כה רב. גם כאן הסרט מתמקד באורח החיים של משפחת רועים נוודים. אמנם הסרט קזחי, אולם נופי הערבות ואורח החיים של נוודים דומה. ניתן לצפות **בקטעים מהסרט ב-YouTube**.

לא צפיתי בסרט מונגול. אילן סיפר לי שהמונגולים לא אוהבים את הסרט משתי סיבות עיקריות: הראשונה, שבסרט ג'ינגיס חאן מבלה בכלא הסיני, וזה לא היה במציאות, והשניה, שיפני מגלם את דמותו של ג'ינגיס חאן. וויתרתי על הסרט משום שאינו נאמן למציאות, שכן המטרה שלי היתה ללמוד על מונגוליה, ולא לחפש בידור הוליוודי.

פגישות עם חברי הקבוצה של אילן

אילן אירגן סדרת מפגשים בארץ, שהחלו חצי שנה לפני היציאה למונגוליה. המפגש הראשון התקיים ביום שישי ה-19 בפברואר 2010 בביתו של אילן שבראש העין. הכרנו את 16 חברי הקבוצה, שילמנו מקדמה ובכך נסגרה ההרשמה.

אילן סיפר לנו שהוא משמש כנספח התרבות של מונגוליה בישראל. אחרי המסע של קבוצה שאילן אירגן בשנת 2004 הוא ערך תערוכת צילומים, והזמין את שגריר מונגוליה בטורקיה לפתוח את התערוכה. אילן ארח את השגריר בביתו, וכטוב ליבו בבשר ובוודקה, הציע השגריר לאילן את התואר נספח התרבות של מונגוליה בישראל. אילן נאות לשאת את התואר, ועיקר עבודתו הוא טיפול במונגולים הגרים בישראל.

השולחן לא פרקטי בנדודים

המפגש השני התקיים ביום שישי ה-19 במרץ אצל חבצלת ושלמה בביתם שבגן-נר. אילן הביא למפגש את אויונה (Oyuna) צ'ימגה ובתה מרים, מונגולית מקסימה, עובדת זרה המתגוררת בישראל תשע שנים. אויונה ציינה הבדלים בין החברה שלנו למונגולית מנקודת המבט שלה.

במרכז המרפסת שבה התארחנו עמד שולחן עץ מסיבי. אויונה הצביעה עליו וציינה שאין כזה שולחן במונגוליה, כי הוא לא פרקטי בנדודים. בשל חיי הנדודים המונגולים מחזיקים רק את מה שהם צריכים, ומה שניתן לטלטל על גבי בהמות ועגלות. בנוסף הם לא מעבדים את האדמה, ואוכלים רק בשר וחלב. ג'ינגס חאן הורה שלא לפצוע את האדמה, בכוונה שלא להתיישב ולעבד אותה אלא להמשיך לנדוד. הזכרתי לעצמי שאחד העקרונות העיקריים בבודהיזם הטיבטי, ובוודאי גם בכלל, הוא הארעיות. לכן, ההיקשרות לאובייקטים ולתופעות, הזמניים באופיים, תגרום באופן בלתי נמנע לסבל. אויונה התייחסה לחיבוקים, נשיקות וביטויי חיבה מילוליים בחברה הישראלית, לעומת חוסר מגע בחברה המונגולית. במונגוליה גם לא אומרים "אני אוהבת אותך", מקסימום – אני מתגעגעת. נזכרתי שגם לא ראיתי את התלמידים הטיבטים שלי בדהרמסלה, ואת הטיבטים בטיבט, נוגעים האחד בשני. אויונה אומרת שבארץ כולם אומרים שאוהבים, אבל לא באמת איכפת להם. בארץ אנשים דואגים לעצמם, ואילו במונגוליה למשפחה. בנוסף, בארץ מתכננים את העתיד ומונגוליה חיים את ההווה. חשבתי על כך שהבודהיזם הטיבטי מדגיש את ההווה.

אויונה סיפרה שבמונגוליה כל המשפחה גרה יחד, כולל הסבתא והסבא. בישראל, אמרה אויונה, מבקרים את הסבא פעם בשבוע במקרה הטוב, ואח"כ שולחים אותו לבית אבות. במונגוליה הסבתא מטפלת בנכדים, והנכדים מכבדים ומטפלים בה.

אויונה סיפרה שבמונגוליה רופא מטפל בילד עד שהוא מרגיש יותר טוב. הוא נשאר ליד הילד, מעסה את האזור הכואב, ועוקב אחר מצבו. בישראל הרופאים אומרים שלילדה שלה יש משהו "יוראלי" ו"גזים", ושולחים אותה הביתה.

אויונה סיפרה לנו שהיא הגיעה לישראל כדי להתעשר, אבל היא לא מתעשרת אלא שולחת את הכסף שהיא מרויחה למשפחתה במונגוליה.

לבדואים תחושה בוערת של צורך בקניין על קרקע

במפגש השלישי ב-23 באפריל, אילן אירגן לנו טיול לכפר קצר א-סר שלידי דימונה, כדי ללמוד על הדומה והשונה בתרבות הנוודים **הבדואים** והמונגולים. מוחמד משבט אַלְהוּאֶשְׁלָה קיבל את פנינו, וארח אותנו במבנה עשוי מפח גלי, המחליף כיום את אוהל השיער המסורתי. מוחמד אמר שהנכס המשמעותי לבדואי הוא הקרקע.

הבדואים (בערבית "יושבי מדבר") הם שבטים שמיים אשר מקורם בערב הסעודית, ממנה החלו להתפשט צפונה כדי למצוא שטחי מרעה ואזורי מחיה. עד תחילת המאה העשרים, ישבו רוב השבטים הבדואים מחוץ לתחום שלטון של מדינות, ממלכות ואימפריות ששלטו באזור. האזורים המדבריים נחשבו מסוכנים וחסרי עניין לשלטון המרכזי, ולפיכך הבדואים פיתחו מערכת שלטון חלופית עצמאית. בסופה של התקופה העות'מאנית ועם קביעת גבולות בינלאומיים במזרח התיכון ובצפון אפריקה הוגבלה נדידת הבדואים והוטלה עליהם מרות השלטון המרכזי. התמורות הראשונות החלו עם הנדידה למחצה ונמשכו עד היותם למתיישבים במבני קבע, בבתים מפח גלי ובבתי אבן. מכיוון שמדינת ישראל הפקיעה את אדמותיהם, הטילה על הבדואים הגבלות תנועה קשות ושטח מחייתם צומצם, יש לבדואים תחושה בוערת של צורך בקניין על קרקע. אילן סיפר לנו שהמונגולים שונים מאוד בתפיסתם, ועל כך אלמד כשאגיע למונגוליה.

לכלת הבדואים והמונגולים נשענת על גידול גמלים, צאן, וסוסים, ועיקר מזונם הוא בשר ומוצרי חלב. הסוס הוא בהמה יקרת ערך, ליתר דיוק הסוסה. הבדואים והמונגולים מעדיפים את הסוסה על הסוס, כשם שהם מעדיפים את הנאקה על הגמל (בגלל חלבן והעמדת צאצאים). התבוננתי בגמלים החד-דבשתיים, וחשבתי על הגמלים הדו-דבשתיים בהם אפגוש במונגוליה. המרעה והמים הם שני הגורמים המכריעים בחייו של הבדואי והמונגולי, והם הקובעים את הקו האופייני ביותר לאורח חייו – הניידות. לבדואים, כמו גם לרועים הנוודים במונגוליה, יש תחום נדידה מוגדר. הרועים הבדואים נוודים עם עדריהם, ואילו במונגוליה עדיין כל המשפחה מפרקת את הגר ונוודת במסלול נדידה מוגדר.

במונגוליה הנוודות היא של מרעה, ולבדואים נוודות מדבר. בנוודות המדבר יש בעיה של מים, והיא שקובעת את מסלול הנדידה. בנוודות מרעה יש מים, ומזג האוויר קובע את מסלול הנדידה. במונגוליה לא יורדים הרבה משקעים, והמים הזורמים בנהרות ומציפים את הקרקע הם מי הפשרת שלגים. העדרים מעורבים, הרבה כבשים ועיזים, מעט פרות, יאקים במקומות גבוהים, סוסים, וגמלים במדבר. בסיס העדר הוא הכבשה, הצמר שלה חשוב ובשרה משמש למאכל, וכן הסוסים, המשמשים לתנועה ולמאכל. במונגוליה גם בחורף החיות מוצאות חציר, הן בוטשות את השלג והקרח, וחושפות עשב שיבש מתחת למעטה השלג. כיוון שהמונגולים לא אוגרים מספוא, הם נוודים כל השנה.

התכונות המשותפות לחברה הבדואית והמונגולית הן ליכוד שבטי ומשפחתי, והכנסת אורחים (שיסודה בכורח של עזרה הדדית בתנאי המדבר והערבות הקשים). התכונה הראשית המייחדת את החברה הבדואית היא משפט שבטי המושתת על גאולת הדם (שהיה מיסודותיו של ליכוד השבט). האוהל הבדואי המסורתי, וקעת המבנים, מחולקים לחלק שבו חיים הגברים ולחלק שבו חיות הנשים. בגר המונגולי חיה כל המשפחה בחלל אחד. במדבר היתה מטרה שלא תשאר אישה שאינה נשואה, ולכן הותרו עד ארבע נשים; המונגולים נישאים לאישה אחת. הן החברה הבדואית והן המונגולית הן פטריארכליות, והאישה עוברת לגור בבית הבעל לאחר הנישואים.

בישראל כל הבדואים מוסלמים, והם מיעוט מופלה במיוחד במדינה. השתלבותם של הבדואים בחברה הישראלית מצומצמת, מעמדם החברתי-כלכלי נמוך הרבה מן הממוצע במשק, ותעסוקתם והשכלתם פחותה מזו של המגזר היהודי. הרועים הנוודים במונגוליה, המחולקים ל-22 שבטים, הם העם המונגולי. מנהיג השבט הבדואי נקרא שייח', ובמונגוליה החאן הוא מנהיג השבט.

איחוד השבטים המונגולים

המפגש הרביעי התקיים ב-28 במאי בביתה של שרהלה בכפר סבא. אילן הזמין את נעמה, דוקטוראנטית בהסטוריה מונגולית של ימי הביניים, שסיפרה לנו על ההיסטוריה של מונגוליה, האימפריה המונגולית וג'ינגיס חאן.

במאה השלוש-עשרה היה השבט הטטרי (Tatar) גדול ומפואר, ונהנה מתמיכת הסינים. יום אחד הרג ראש השבט המונגולי מנהיג טטרי (אותו ראש שבט מונגולי היה אביו של ג'ינגיס חאן). למנהיג נולד בן, וכמקובל במסורת המונגולית, הוא קרא לבנו על שם האדם שהרג – תמוג'ין. הטטרים נקמו והרעילו את אביו של תמוג'ין. תמוג'ין הלך והתחזק, אולם במונגוליה המנהיגות אינה עוברת בירושה, אלא בכינוס שבטי נבחר מי שמוכיח את עצמו. תמוג'ין הציע את עצמו כבן ברית לאנדה (Anda, אחווה של שבועת נאמנות) של אביו.

כאשר השבט הטטרי התחזק יתר על המידה אחרי 1161, שושלת הג'ין הסינית עברה לתמוך בטוגרוול (Toghruil, המכונה ע"י הסינים Ong Khan), האנדה של אביו של ג'ינגיס חאן, שהיה החאן של האיחוד הקרייתי (Kerait). הקרייתים החליטו לצאת למלחמה עם הטטרים, תמוג'ין הצטרף כדי לנקום את מות אביו, והלוחמים גברו על הטטרים. עד לשנת 1206 הצליח תמוג'ין לכבוש, לטבוח, לכרות ברית ולאחד מספר שבטים נוספים, וזכה לכינוי ג'ינגיס חאן. המועצה של ראשי אותם שבטים (Quriltai) אישרה את האיחוד המונגולי לאומה אחת (Ulus), וג'ינגיס חאן הוכרז מנהיג האימפריה המונגולית.

המניע הראשון של הנוודים הקרייתים לצאת למלחמה עם הטטרים ושבטים נוספים היה חומרי, לשרוד ולגדול. מניע נוסף ליציאה למלחמה היה המניע החברתי. כדי ליצור אומה משבטים שונים יש לאחד אותם סביב משהו, ליצור מטרה משותפת. המלחמות שימשו כדבק ראשון לאיחוד השבטים.

ג'ינגיס חאן צרף לשורותיו את השבטים שכבש או כרת איתם ברית, ושבר את המסגרת השבטית המקורית. הוא ארגן מחדש את הצבא המונגולי, צרף את ראשי השבטים לצבאו, ופיזר אותם בין הגדודים השונים. ג'ינגיס חאן האציל סמכויות לפי נאמנות ולאנשים ראויים, ולא לפי קשרי דם משפחתיים.

פעולה נוספת בארגון החברה המונגולית היתה אימוץ של כתב. ג'ינגיס חאן בחר את כתב האויגור ([Uyghur script](#)), ששימש את האויגורים שהיו עם נווד למחצה, בשל המכנה המשותף הזה. בתקופת השלטון הרוסי אומץ האלפבית הקירילי ([Cyrillic alphabet](#)) לכתובה בשפה המונגולית, וכיום יש במונגוליה נטיה לחזור לכתב האויגורי.

בעיני המונגולים, ג'ינגיס חאן הוא גיבור, קדוש ואבי הדמוקרטיה. ג'ינגיס ויורשיו יצרו מוסדות ותרבות אימפריאליים, שאיפשרו את השליטה באימפריה העצומה שלהם והשפיעו לאורך זמן על העולם. הם עודדו קשרים - פוליטיים, כלכליים ותרבותיים - בין מזרח למערב, ובכך הביאו לאינטגרציה אירו-אסייתית גדולה מבעבר והשפיעו גם על ההיסטוריה של אזורים שלא נכבשו על-ידיהם. עיצוב הגבולות, מיקום המרכזים הפוליטיים וההרכב האתני והדתי של אירו-אסיה הושפעו כולם מתקופת השלטון המונגולי (מיכל ביהן, [גלגולין של צ'ינגיס ח'אן: בין מיתוס למציאות](#)).

במפגש זה השתתף גם זונד'וי, אבא של אוינ'ה (אותה הכרנו במפגש השני), בן 65, שהגיע לבקר את אוינ'ה ונכדתו. במקצועו הוא מהנדס בניין. האב סיפר לנו שבשלושים השנים האחרונות המונגולים חיו בידידות טובה עם בריה"מ (ברית המועצות). לדעתו, הקשר עם בריה"מ איפשר למונגולים חלון לרוסיה ולתרבות המערבית, והם מכבדים מאד את מערכת היחסים הטובה עם בריה"מ. לדעתו התוצאות של מלחמת העולם השנייה היו משמעותיות הן לישראל והן למונגוליה: ישראל נולדה בסוף המלחמה וכתוצאה ממנה, וגם מונגוליה הוכרה כעצמאית בעקבות המלחמה. לדעתו ישנו מנחם משותף בין התרבויות: ההיסטוריה היהודית וההיסטוריה המונגולית טבולות בדם.

לקבל ולא לקחת

המפגש האחרון התקיים ב-2 ביולי, יומיים לפני יציאתי מהארץ, בביתו של אהרון בנתניה. ההתרגשות היתה רבה. אילן חילק את הכרטיסים, נתן הנחיות למפגש בשדה התעופה, החברה שאלו שאלות, וניתן היה להריח את היציאה להרפתקה.

אוינ'ה, בתה מרים ואביה זונד'וי השתתפו גם במפגש זה. אוינ'ה לימדה אותנו לומר שלום במונגולית, ס'ימ'ב'נו וגם ס'י ס'ימ'ב'נו, וציינה מספר פעולות של עשה ואל תעשה במונגוליה. במונגוליה נותנים בשתי ידיים, וגם מקבלים בשתי ידיים או ביד ימין הנתמכת במרפק בשמאל. אוינ'ה הדגישה שיש להשאיר את היד ולחכות לקבל, ולא לקחת. את ההליכה בכוון השעון (למשל סביב האובו) המונגולים מכנים הליכה בכוון השמש. את הביטוי "עין הרע" המונגולים מחליפים ב"לשון הרע", משהו שיוצא מהפה.

אוינ'ה הסבירה לנו שכאשר מציגים את הילדים לא אומרים את שמותיהם, כנגד עין (לשון) הרע. במונגוליה יש גם ילדים שאין להם שמות, ולא סופרים אותם עד שהם מתבגרים.

זונד'וי סיפר לנו שהוא מתכונן לחזור למונגוליה, והזמין את כל הקבוצה בסיום המסלול לחאפלה מונגולית מסורתית.

נפרדנו בחיבוקים ונשיקות. אפגוש את האנשים הנהדרים האלה שוב רק כשיגיעו למונגוליה.

קראתי גם את [האגדות](#) באתר של אילן, וסיפורים מהחיים במונגוליה באתר [Mongolia Today](#). קראתי שם שחיי המונגולים קרובים לטבע, ולכן מין ומיניות נתפשים אצלם כטבעיים. מגיל צעיר מאד חשופים הילדים להזדווגות ולידה אצל החיות, וגם ליחסי המין בין ההורים, בגר המשותף. בתקופה החמה, משחקי האהבה נערכים במרחב הפתוח, ואף על גבי הסוסים.

האם ישראלים צריכים ויזה למונגוליה?

החיפוש אחרי מידע לגבי הוצאת ויזה היה מעט מסורבל. באתר [משרד החוץ](#) קראתי שלבעלי דרכון ישראלי אין צורך באשרת ביקור במונגוליה. למודת נסיון מחיפוש המידע לפני נסיעתי לפפואה גינאה החדשה לא קיבלתי את פשט הדברים, גם מהנציגות בשגרירות הישראלית בסין לא סיפקה תשובה מדוייקת.

בדיעבד גיליתי כי התהליך שונה מזה הקיים בכל מדינה אחרת בה ביקרתי עד כה. ישראל יכול לשהות במונגוליה באופן חופשי במשך 30 יום ללא ויזה, ורשאי לעזוב את המדינה באותה תקופה. כאשר רוצים לשהות בה מעבר ל-30 יום, יש לשלם עבור ויזת יציאה (Exit Visa), שתקפה לעשרת הימים האחרונים של השהות במונגוליה.

אם מתכוונים לשהות במדינה מעבר ל-40 יום ועד 70 יום, יש להוציא ויזת הארכה (Extension Visa) עליה משלמים לפי מספר ימי ההארכה. בבניין של משרד ההגירה נמצא גם בנק, בו ניתן להמיר כסף ולשלם עבור הויזות. למטבע המקומי קוראים טוגרוג (Tögrög).

ציוד מיוחד שלקחתי

בנוסף לציוד הרגיל למסעות, הוספתי מספר פריטים במסע זה :

כמוסות מולטי-וייטימינים וחלבון בגלל הערך התזונתי הנמוך של האוכל המקומי
חצובה למצלמה (כדי לצלם בפנים הגרים והמנזרים)
ממיר חשמל DC-to-AC המתחבר למצית של מכונית
אלבום תמונות קטן עם תמונות מעולמי, כדי שאוכל לשתף עם המונגולים שיחלקו עימי את עולמם
מתנות למארחים: פנסי לד, פנקסים, עטים, דוגמיות של משחת שיניים, סבונים קטנים, [ותמונות של הפוטלה בלהסה](#).

מיתרים של אהבה

את השעות האחרונות לפני היציאה לדרך ביליתי עם משפחתי הקרובה. כשעצרתי, כדי להאזין לשיחתם של איל, אמיר וליאור, נועם עשתה פרצוף. הזעורית בת החודש נחה בזרועותי, אבל התעקשה שאמשיך לנוע. אמיר הסביר לי שכך היא אוהבת.

השיחה שלה הקשבתי היתה מרוממת. באופן טבעי לאמיר וליאור, הוריה הצעירים, יש המון שאלות, אך זה כל כך מרגיע שלנועם יש דוד שהוא רופא הילדים האישי שלה. איל השיב בסבלנות, הסביר, ענה: כבר בדקתי, הכל בסדר.

כבר 32 שנים שאני חשה בחוט משי דק ורגיש המחבר את הלב של איל ללב שלי, ועוד אחד, בן 29 שנים, שמחבר את הלב של אמיר ללב שלי (הדימוי לקוח [מספרה של אסתר קל](#)). באותם רגעים, כשנועם בזרועותיי, הרגשתי שנוצר חוט משי שלישי, שמחבר את הלב של נועם לליבי. היא כל כך דומה לאמיר, ומציפה בי תחושה של התמסרות. אני מערסלת את גופה הקטנטן ומתבוננת בפניה החלקות, מעבירה אצבע על פלומת השיער הרכה שעל ראשה, מסניפה את ניחוחה העדין, מקשיבה לנשימותיה הקצובות. היא רגועה.

נפרדתי מכולם בידיעה שאתגעגע.

הדרך למונגוליה

הטיסה מתל אביב לסיאול המריאה בזמן. תפריט האוכל הציע מנה מערבית, אך אני בחרתי בקוריאנית המסורתית. כשהדיילת הציבה את המגש לפני לא ידעתי מה לעשות עם הצלוחיות השונות. כנראה שהמבט שלי הסגיר את מבוכתי, והדיילת הושיטה לי דף ובו הסבר להכנת ה-Bibimbap. לקערית ובה רצועות של ירקות ובשר טחון מוסיפים אורז חם, ממרח פלפל חריף (gochunjang), שמן שומשום, ומערבבים. את התערובת אוכלים עם מרק אצות. היה טעים.

כשהמתנתי לטיסת ההמשך בשדה התעופה בסיאול התיישב לידי דניס מאוסטרליה. דניס התחיל לעבוד במכרות פחם במדבר גובי. הוא ישאר במונגוליה ויגיע לבקר את משפחתו במשך שבועיים בכל חודש.

נהייתי להתבונן בפנים העגולות ובעיניים המלוכסנות. טעם המזרח.

הטיסה מסאול לאולאנבאטר היתה נהדרת. המשפטים התנגנו בפיהן של הדיילות, אשר פיזמו משפטים כגון "סליחה, זהירות מהעגלה", "בבקשה, מגבות לחות" וכיוצ"ב.

ישבתי במטוס ליד אנגלי שארוסתו מונגולית. הם הכירו באנגליה ועומדים להנשא בעוד שנה. לחברתו סוכנות טיולים בשם Mongolian Secret History Camp.

המראה שנשקף מחלון המטוס היה מדהים. כיוון שהשמש נטתה לשקוע, הקרניים האירו באור זוהר ורך את הקצה העליון של העננים, שנראה כמו קצף של גלים בים העננים. בשלב מסוים המטוס צלל בתוך ים העננים,

ושוב עלה מעליהם. כיוון שטסנו מערבה, בעקבות השקיעה, היא התארכה. לאחר שהשמש שקע, הקרנים האירו את העננים מלמטה באור אדום ולוהט, אשר שיווה לעננים מראה של לבה בוערת בלוע ענק של הר געש. כשנחתנו באולאנבאטר עוד ניתן היה להבחין בקו הרקיע, בחצרות מוקפות גדר עץ גבוהה, ובהן מבנים ואוהלי גר.

בשדה התעופה עטו עלי נהגי מוניות והציעו את שרותם. בעלי מכוניות רבים מגיעים לשדה, בתקווה להסיע תייר ולהרוויח כסף. המחירים, כמו בכל שדה תעופה אחר בעולם, דימיוניים. מכיוון שידעתי את מחיר השרות של איסוף מהשדה על ידי מלון, נסעתי במונית שנהגה הסכים למחיר סביר (US\$10).

...לחלק השני – [במרחבי האינסוף](#)